

Kaip žuvo Olia ir gimė folkloras

A L E K S A N D R A A R C H I P O V A

2004 m. Sergejus Jurjevičius Nekliudovas seminare apie miesto dainas davė namų užduotį: išnagrinėti kokį nors tekštą. Praėjus beveik porai metų, namų užduotis pagaliau buvo atlikta¹.

Рябов	Спойте. Я заплачу. (Дает ему деньги.)
<...>	
	Давайте-ка старинное.
Слепой	Старинное... Старинное... (Поет.)
	Все васильки, васильки...
Рябов	Ё, куда хватил...
	Ну ничего, ничего. Продолжайте.
Слепой	(Поет.) Все восильки, восильки, Много мелькает их в поле, Помню, у самой реки Я собирал их для Оли. Низко головку наклонит: Мильй, смотри, восилек Твой поплынет, мой утонет...

1 Straipsnis parašytas remiant projektui NVO-RFBR 05-06-89000a. Darbas nebūtų atliktas be kiroviečių kolegų T. Nikolajevos, V. Koršunkovo, V. Semibratovo, taip pat kolegų iš Kirovo srities kraštotyros muziejaus pagalbos. Renkant medžiągą ypač daug padėjo V. Napolskich.

Vertėjo pastaba. Straipsnis „Как погибла Оля и родился фольклор“ skelbtas leidinyje: «Кирпичики: фольклористика и культурная антропология сегодня: сборник статей в честь 65-летия С. Ю. Неклюдова и 40-летия его научной деятельности», сост. А. С. Архипова, М. А. Гистер, А. В. Козьмин, Москва: РГГУ, 2008, p. 432–455. Verčiant tekstas buvo koregiotas pagal *Tautosakos darbų* autoriams teikiamus nurodymus (užsienio autorių pavardės rašomos originalo forma, nurodomi kai kurie vardai, sutvarkyta iš rankraščių ir interneto pateikiamų dainų skyryba, patikslinti literatūros ir šaltinių sąrašai).

Рябов Да... Грустная история.

Спасибо.

(Александр Вампилов. Утиная охота)

Folkloristikos klausimų klausimas – nustatyti, kaip gimė vienas ar kitas folklorinis tekstas, kokie vidiniai mechanizmai ar išorės sąlygos lémė tai, kad radosi nuo žmogaus prie žmogaus klaidžiojantis ir pagal tam tikrą scenarijų atliekamas tekstas. Žinoma, neretai susiduriame su folkloro kūriniais, kurie, palyginti su literatūriniais jų prototipais, menkai tepakito (pavyzdžiu, romansas „Juodasis šalikas“), bet tai viso labo tik reiškia, kad dar pirminiai prototipe būta tų tendencijų (miesto romanse – pirmiausia tai meilės konfliktas), kurios svarbios folklorinei tradicijai. Kaip elgtis su literatūriniu prototipu, jei konflikto, esančio pasirinkto kūrinio folkloriniuose variantuose, literatūriniai variante nėra, o pats kūrinys tarsi „niekuo dėtas“? Galimi du požiūriai. Pirmuoju požiūriu, folklorinio teksto gimimas iš literatūrinio yra stochasticis procesas [t. y. toks procesas, kurio kitimas priklauso nuo atsitiktinumo – *P. K.*]; antruoj – šis procesas yra kryptingas, ir jis apibréžiamas, tam tikra prasme netgi *valdomas* folkloro kaip klišės reikmės: literatūrinis tekstas bus verčiamas folkloriniu, kiekvienam literatūriniam motyvui arba vaizdui ieškant tam tikro folklorinio atitikmens, nes niekaip kitaip nei literatūrinis motyvas, nei literatūrinis vaizdas folkloriniu netaps. Jei laikysimės pirmojo požiūrio (o jo šalininkų yra gana daug), į aptiktus „Vosilkų“ folklorinius variantus mums beliks žvelgti nieko nesiaiškinant. Tačiau jei pokyčiai buvo ne atsitiktiniai, bet kryptingi (t. y. jei pripažįstame tekštų raidą), turi keistis visi teksto lygmenys – ir leksika, ir semantika, ir pragmatika.

[P]aprastai būna neaišku, kokiu būdu knyginis kūrinys tampa folkloriniu ir kas pirmasis redaguoja literatūrinį prototekstą (atrenka bei perdėlioja posmus ir eilutes, jų „prirašo“ ir pan.), autorinį eiléraštį paversdamas folklorine daina. Ir jau visai neapčiuopiami tradicijos atsišakojimai, vedantys naujų, pirmiausia – siužetinių, jau sufolklorinto kūrinio versijų link. Dar niekas neaprašė, kaip šis procesas vyksta iš tikrujų (Неклюдов 2005).

Vis dėlto kodėl toks itin paprastas eiléraštis² davė akstinę gana turtingai romansinei tradicijai? (O kiek ji yra turtinga, spreskite patys iš straipsnio gale priededamo Priedo.) Pirmiausia tai lémė „išorinės“ socialinio ir kultūrinio pobūdžio priežastys.

.....
2 Aleksejaus Apuchtino eiléraštis „Pamišėlis“ (Апухтін 1991, № 237) – vert. past.

ROMANSAS, MELODEKLAMACIJA, DAINA IŠ KINO FILMO

Aleksejaus Apuchtino eilėraštis „Pamišėlis“ buvo parašytas 1890 metais. Gana greitai gimė melodeklamacinė Nikolajaus Kiršbaumo versija. Kūrinys buvo toks populiarus, kad jį deklamuodavo (arba pagal jį kurdavo scenos vaizdelius) visiškai skirtingų socialinių grupių žmonės (pradedant karų lakūnais ir baigiant kaimo teatrų aktoriais). Netrukus pasirodė ir „liaudiškų“ versijų – Priede yra keletas 1932 ir 1936 metų variantų. Esama liudijimų, kad jų būta ir XX a. pirmojo dešimtmečio pradžioje (Финагин 1927), bet apie ankstyvesnius variantus spėlioti sunku, nes tokių albumų išlikę tik vienas kitas. Štai ištrauka iš atsiminimų (kalbama daugmaž apie 1917–1924 metų laikotarpi), kaip „Vosilkas“ dainavo beglobiai:

[R]audonajame kambaryje rinkosi prieglaudukai. Jie sėdos ant suolų, rąstgalių, spietesi prie krosnelės... Mergaitės ir berniukai įdėmiai klausėsi suaugusiųjų, kai kada pritardavo ir patys. Pamenu, kad kartu dainavo „Drąsiai kovon visi“, „Vien tik vosilkų žiedai“, „Kur svyra virš sietuvos gluosniai“ (Шефнер 1983).

Priminsime, kad šio eilėraščio melodeklamacija, skelbta visuose ikirevoluciiniuose „Skaitovuose-deklamuotojuose“, buvo labai populiarė estrados dainininkų ir šiaip mėgėjų dainuoti ar deklamuoti repertuaruose (pavyzdžiui, Pavlo Orlenovo):

Kartais mūsų seminarijoje rengdavo literatūrinius ir vokalinės-instrumentinės muzikos vakarus. Kokie jie būdavo įdomūs! Kai kurie deklamuotojai buvo stulbinantys artistai. Solncevas pritrenkiamai skaitydavo Apuchtino „Pamišeli“!³

Tradicija deklamuoti Apuchtiną gyvavo iki XX a. vidurio. Štai 1944 metų karų lakūno atsiminimai:

Pūga siautė kelintą parą, o mūsų kambaryje tai žiebėsi, tai tilo gyvi ir triukšmingi pokalbiai. Vakarop pas mus vis užsukdavo Semionas Žarovas, įnešdamas į naujos draugijos atmosferą kažkokią lyrinę srovę, nes nekantriai laukdavo tos akimirkos, kai jam bus leista pamaloninti mus Apuchtinu. Neįsivaizduojama keistenybė: iš nesibaigiančios aibės poetų savo dievuku išsirinkti tuomet beveik pamirštą Apuchtiną!

Žinoma, geriausias Semiono repertuario kūrinys buvo „Pamišėlis“. Semionas stodavosi į kertę ir, atsižvelgdamas į siužetą, vos dviejų žingsnių erdvėje sustingdavo tai didinga poza:

³ Митрополит Вениамин (Федченков). „Школа, общество и Церковь“, Вениамин (Федченков), митр. *Россия между верой и безверием*, prieiga per internetą: <https://pravbeseda.ru/library/index.php?page=book&id=697>.

Вы знаете, на днях
Я королем был избран всенародно...,

tai tragedija – užlauždavo ir iškeldavo rankas, pirštais braukdamas per lubas, nuo kurių pasipildavo trūnėsiai su blakēmis:

Все васильки, васильки –
Красные, желтые всюду...,

blaškydavosi iš vienos pusės į kitą (Решетников 2004: 302).

Šio eilėraščio (melo)deklamacija galiausiai sukūrė tam tikrą mažąjį meninę tradiciją – keliuose kultiniuose tarybiniuose filmuose, *parodijuojant* personažo artistiškumą ar pseudoartistiškumą, rodoma eilėraščio „Pamišėlis“ deklamavimo scenelė. Pavyzdžiuui, filmo „Karnavalas“ veikėja, kurią vaidina Irina Muravjova, priemimo komisijai bando perskaityti kaip tik ši eilėraštį; arba kitas pavyzdys – iš Jurijaus Germano romano „Mano mielas žmogus“:

– Mulkiai! – tarė Ašchen. – Savimylos idiotai! Volodia, juk išties Zinutė gerai deklamuoj? Jinai anksčiau deklamuodavo, kai buvo jaunutė, – „Pamišėli“, rodos, Apuchtino, ir tą, žinote, „Sakja Muni“. Negirdėjote? Zinutė jums kada nors padeklamuo!

Ir ji parodė, kaip Bakunina skaito eiles. Tam Ašchen Ovanesovna išpūtė juodas akis, perkrepė burną, pasitraukė sienos link ir sušuko:

Поздно, вошли, ворвались,
Стали стеной между нами,
В голову так и впились,
Колют своими листами...

– Лепестками! – pasufleravo Zinaida.
– Cha! – grėsmingai suurzgė Ašchen. – Cha!

Рвется вся грудь от тоски,
Боже, куда мне деваться?
Все васильки, васильки,
Как они смеют смеяться?

– Kietai? – paklausė ji Volodią.
– Jau kad kietai, tai kietai, – atsakė Ustimenka (Герман 1990).

Visgi šio eilėraščio likimą tikriausiai lémé ne tiek Apuchtino teksto (melo) deklamacija, kiek kino istorija. Pirmojo dešimtmečio pabaigoje po brolių Auguste'o ir Louiso Lumière'ų pirmųjų fejeriškų kino bandymų į Rusiją ateina kinas. Kadangi kinas – nebylusis, o kadrai rodomi vos keletą minučių, išpopuliarėja gramofono įrašais įgarsinamos trumpos, nuo penkių iki penkiolikos minučių trukmės, scenelės. Pirmasis tokis filmas – operatorius Aleksandro Drankovo „Žemupio laisvūnai“ („Понизовая вольница“ / „Стенька Разин“, 1908), rusų liaudies dainos „Nuo salos į draunią upę“ („Из-за острова на стрежень“) ekranizacija – buvo rodomas skambant Michailo Ipolitovo-Ivanovo muzikai, įrašytai į gramofono plokštelię.

Natūralu, kad „siužetiniai romansai“ tokiu atveju buvo pranašesni. Taip gimsta *dainos iš kino filmo* žanras. Valerijus Bosenka pažymi:

Kad ir kaip būtų keista, bet per dyliką rusų ikirevolucioninio kino metų į Rusijos ekranus kasmet buvo išleidžiama po keletą filmų, dažniausiai – tiesiog dainų ekranizacijų arba juostų, kurių pavadinimuose samoningai naudota lengvai atpažistama dainiška pradžia. <...> Užtat įprastinio kino triukų ir raiškos priemonių rinkinio visiškai pakako, kad būtų galima į ekranus perkelti populiausiu, daugiausia XIX a. antrosios pusės ir amžių sandūros, poetų eilėraščių ir dainų sąvadą. Čia pirmavo N. A. Nekrasovas – „Generolas Toptyginas“ („Генерал Топтыгин“, 1910), „Kromininkai“ („Коробейники“, 1910, pakartotinė ekranizacija 1917), „Lichač Kudrevič“ („Лихач-кудрявич“, 1911), „Šaunusis sodininkas“ / „Neklajoju su blokštu aš miške gūdžiame“ („Огородник лихой“ / „Не гулял с кистенем в дремучем лесу“, 1911), „Vargana ir puošni“ / „Kaip smukai iki tokio gyvenimo“ („Убогая и нарядная“ / „Как дошла ты до жизни такой“, 1915), „Oi, daluže mergelės“ („Ой, ты доля девичья“, 1916) pagal žinomą dainą „Tarp aukštųjų javų...“ („Меж высоких хлебов...“) ir dramatiška chrestomatinio eilėraščio „Ar aš gatve tamsia naktį važiuoju...“ („Еду ли ночью по улице темной...“, 1916) iliustracija (Босенко 2001: 285–293; taip pat žr. Гусев 1991).

V. Bosenka specialiai pabrėžia išskirtinę Apuchtino populiarumą šiame žanre:

Tarp žiūrovų populiarumu ir geidžiamumu neatsiliko A. N. Apuchtinas. Jo eiliuotas monologas „Pamišelis“ buvo pašelusiai paklausus: „Mania grandiosa“ (kiti pavadinimai – „Didybės manija, arba Pamišėlio užrašai“ („Мания величия, или Записки сумасшедшего“), „Vosilkos“ („Васильки“⁴, 1910), „Pamišelis“ („Сумасшедший“, 1910, pakartotinė dviejių scenų ekranizacija), „Pakvaišės iš meilės“ („Сумасшедший от любви“, 1911), „Pamišės filosofas“ („Сумасшедший философ“, 1911), „Pamišėlio užrašai“ („Записки сумасшедшего“, 1913; taip pat neatmestina, kad šis filmas buvo N. Gogolio kūrinio ekranizacija), „Tarp gyvenimo ir mirties“ („Между жизнью и

⁴ Atkreipkite dėmesį, kad jau šiame filme eilėraštis „Pamišelis“ pavadinamas „Vosilkos“.

смертью“, 1914) ir dar kartą „Pakvaišės iš meilės“ („Сумасшедший от любви“, 1914)“ (Босенко 2001: 285–293).

Apuchtino eilėraštis ypač mėgtas ikirevoliucinių nebyliųjų filmų kūrėjų. Pagal „Pamišelio“ siužetą buvo sukurti net devyni skirtingi filmai, ir tai atitinka V. Bo-senkos sąrašą (ten pat). Gaila, kad nė vienas iš jų, kaip ir pats žinomiausias (vieną iš „Pamišelio“ ekrанизacijų kūrė nebyliojo kino aktorius Piotras Čardyninas), spren-džiant iš visko, neišliko:

- A. Apuchtino „Pamišelis“ – 9 filmai;
- A. Čechovo „Chirurgija“ – 7;
- A. Puškino „Poltava“ – 5;
- A. Puškino „Borisas Godunovas“ – 4;
- A. Puškino „Broliai plėšikai“ – 4;
- N. Gogolio „Pamišelio užrašai“ – 4;
- A. Ostrovskio „Pelninga vietelė“ – 4;
- A. Maikovo „Paskutinis teisiamojo žodis“ – 4;
- F. Dostojevskio „Nusikaltimas ir bausmė“ – 4;
- N. Gogolio „Tarasas Bulba“ – 4;
- I. Šmeliovo „Žmogus iš restorano“ – 4;
- L. Tolstojaus „Karas ir taika – 3.⁵

Minėtu dešimtmečiu dainuojamasis folkloras kaip niekad smarkiai „susiliejo“ su masine kultūra *dainōs iš kino filmo* žanro pavidalu – folklorinių ir sufolklorėjusių romansų kino versijomis, įgarsintomis gyvų aktorių balsais arba plokštelių įrašais. Nors šis žanras gyvavo tik vieną dešimtmetį, bet per tą laiką susikūré gausybė po provincijas su dainomis iš kino filmų keliavusių trupių, kaip antai: V. Niglovo, D. Vaidos-Suchovijaus, A. Filbergo, S. Kramskojaus, A. Aleksejenkos trupės, aktorių Nadieždos ir Aleksandro Abro duetas. Tarp rusų liaudies dainų savotiškais šio žanro lyderiais laikoma dukart ekraniuota „Šaunusis pirklys“ („Ухарь-купец“, 1909, 1916; beje, vėlesniame filmo variante folklorinis šaltinis buvo pakeistas poetiniu Ivano Nikitino tekstu) ir triskart į ekranus perkelta baladė „Vanka raktininkas“ („Ванька-Ключник“, 1909 ir dukart 1916). Rusiškos trikinkės (ir, kaip ir dera, jos lėkimo įspūdis ekrane) motyvas varijuotas čigoniško romanso įkvėptame filme „Aida, trikinke“ („Тройка“, 1912), „Štai lekia pašto

⁵ „Системная информация по отечественному кино: 1896–1996“, *Искусство кино*, 1996, № 4–5. Duomenys apie nebyliųjį kiną imti iš dviejų šaltinių: Вен. Вишневский. *Художественные фильмы дореволюционной России*, Москва: Госкиноиздат, 1945; Н. А. Лебедев. *Очерк истории кино СССР: немое кино (1918–1934)*, Москва: Искусство, 1965.

trikinkė“ („Вот мчится тройка почтовая“, 1915), „Ikkinkisiu trikinken ristus bērus žirgus“ („Запрягу я тройку борзых, темно-карих лошадей“, 1916). Savo tema prie jų šliejasi ir filmas „Kai aš pašte tarnavau vežiku“ („Когда я на почте служил ямщиком“, 1916) su siužetui būdingu herojaus „kelio“ pasakojimu. Iš skirtinio žiūrovų susižavėjimo susilaukė kino juosta pagal iki šiol žinomą romansą „Vežike, neragink arklių“ („Ямщик, не гони лошадей“, 1916). Dukart filmu tapo rusų liaudies daina „Senuoju Kalugos keleliu“ („По старой калужской дороге“, 1911, 1917; be kita ko, antrasis jo scenarius parašytas eilėmis). Tokių savotiškų ekranizacijų sąrašą galėtų papildyti tokie filmai, kaip „Paskutinę šią dienelę“ („Последний нынешний денек“, 1911, pakartotinė ekranizacija 1915) ir „Kamaricos mužikas, arba Kasjanas varduvininkas“ / „Jšeistas Kasjanas“ („Камаринский мужик, или Касьян-именинник“ / „Касьян обижен“, 1911), „Chaz Bulatas“ („Хаз-Булат“, 1913) ir „Ach, kodėl ta naktis buvo tokia graži...“ („Ах, зачем эта ночь так была хороша...“, 1916), „Ir buvo dienos linksmos...“ („Бывали дни веселые, гуляя я молодец...“, 1916), „Žiedą mielos mergelės [aš jūroj praradau]“ („Кольцо души-девицы [я в море уронил]“, 1916), „Ei, ūksim!“ / „Ažuolėlis“ („Эй, ухнем!“ / „Дубинушка“, 1916), „Tegu ir kapas mane nubaudžia“ („Пускай могила меня накажет“, 1917) ir „Stūkso Volgoj uola“ („Есть на Волге утес“, 1917). Negalėjo būti neekranizuotas ir garsusis čigonų romansas „Akys juodosios, akys degančios...“ („Очи черные, очи страстные...“, 1916). O melodrama „Ir kodėl taip myliu iš širdies“ („Почему я безумно люблю“, 1917) buvo tiesiogiai įkvėpta tuomet ne mažiau populiaraus ir taip pat pavadinto romanso. Kino kūrėjai neaplenkė ir fabrikų darbininkų dainos „Marusia nusinuodijo“ („Маруся отправилась“, 1916), ir publikos pamėgtu bulvarinio miesto romanso „Pražuvau aš, berniokas, pražuvau amžinai“ („Погиб я, мальчишка, погиб навсегда“, 1917) (Босенюк 2001: 285–293).

Kaip matome, antrajame dešimtmetyje dirva Apuchtino eileraščiui virsti folkloriuotu romansu „Vosilkos“ buvo jau labai gerai išpurenta, todėl nieko keista, kad eileraštis „nusėdo“ į folklorą. Bet iškart kyla kitas klausimas: kaip eileraščio siužetas (pamišėlis kliedi apie savo dukrą) virto romansu su klasikiniu meilės siužetu – įsimylėjėlis nužudo savo mylimąją už (tariamą) išdavystę?

Siužeto tipai

Šiuo metu turime 31 folklorinę versiją, iš jų vieną tekstas užrašytas 1932 ir du – 1936 metais (juos vadinsime *ankstyvosiomis redakcijomis*). Patogumo dėlei visos versijos išskaidytos į temines grupes pagal siužeto tipą. Dviejų ankstyvųjų redakcijų tekstu toliau pateikiama lentelėje nėra, nes jų siužetas dar labai artimas Apuchtino kūriniui.

<i>Siužeto tipas</i>	<i>Variantų skaičius</i>
I. Olia plaukioja laiveliu su mylimuoju – mylimasis ją nužudo (nemotyvuotai).	8 variantai
II. Olia plaukioja laiveliu su mylimuoju – juokaudama sako mylimajam, kad jo nemyli – mylimasis ją nužudo.	7 variantai
III. Olia plaukioja laiveliu su mylimuoju – mylimasis ją kaltina išdavyste – mylimasis ją nužudo. Yra ir vienas povariantis: Olia plaukioja laiveliu su mylimuoju – sako mylimajam, kad jo nebemyli – mylimasis ją kaltina išdavyste – mylimasis ją nužudo.	9 variantai
Papildymas: „Niura“ – mergaitė Niura miršta nuo džiovos. Tekste yra daug citatų iš „Vosilkų“.	1 tekstas

Kaip matome, siužeto potipiai pasiskirsto beveik vienodai. Tieki vienam, tieki kitam siužetiniams variantui esama folklorinių atitikmenų.

Su II variantu (Olia plaukioja laiveliu su mylimuoju – juokaudama sako mylimajam, kad jo nemyli – mylimasis ją nužudo) galima sugretinti tokį, pavyzdžiui, tekstą:

*Взял красотку на колени,
Сказал: «Любишь ли меня?»
Ей уж тошно-невозможно,
Сказала: «Не люблю тебя!»
Тут моряк разгорячился,
Бросил девушки за борт.
Девка с русою косою
Трепеталась по волнам.
Трепетала, правой рученькой махала:
«Какой моряк злосчастный мой.
Нельзя и пошутить с тобой».*

(Адоњева, Герасимова 1996, № 101)

III variantą (Olia plaukioja laiveliu su mylimuoju – mylimasis ją kaltina išdavyste – mylimasis ją nužudo) galima palyginti su balade „Pavydus vaikinas“, kurią dar jaunas būdamas Elzase 1771 m. užraše Johannas Wolfgangas Goethe, o Johannas Gottfriedas Herderis paskelbė „Liaudies dainose“:

Три звездочки на небе ясном
Сияют над милой три дня.
«Ах здравствуй, любимая, здравствуй!

Куда привязать мне коня».
 <....>
 «Ах, милая, как мне тоскливо
 И как тяжело на душе.
 Я слышал, под этою ивой
 Ты с кем-то сидела уже.»
 Не нож ли в руках очутился?
 Не острый ли это клинок
 Красавице в сердце вонзился?
 И брызнула кровь на песок.
 Он снял с ее пальца колечко,
 Он снял золотой перстенек
 И бросил в прозрачную речку,
 Что резво бежала у ног.
 «Кати-покати его речка
 До самых глубоких морей,
 Один я остался навечно,
 Уж нет любимой моей.»

(Гугнин 1996: 84)

SEMANTIKOS POSLINKIS IR FOLKLORINIS PASAULÉVAIZDIS

Kaip žuvo Olia?

Priminsiu, kad Apuchtino eiléraštis „Pamišelis“ („Садитесь, я вам рад“) yra pamišelio monologas, skirtas tikriausiai jo aplankytį atėjusiai žmonai Mašai. Monologe minima dukra Olia. Vieną akimirką herojui nušvinta protas, ir jis pasako garsųjį monologą. Jokio meilės konflikto tekste nėra. Pamišelio dukros Olios likimas nevisiškai aiškus, – jis kažkaip susijęs su pamišelio kliedesiais apie rugiagėles. Galimas daiktas, kad rugiagelių lauke, prie upės, ji ištiko pirmasis pamišimo priepuolis. O gal Olia⁶ kažkaip žuvo arba ir jis pats prie to kaip nors buvo prisdėjęs. Iš eiléraščio teksto žinome, kad kalbamoje dabartyje Olios tikrai nėra, nes pamišelis, protui praskaidrėjus, [žmonos] klausia, kodėl jos neatsivedė. Ir nors tekstas neleidžia tvirtai teigti, kad mergaitė mirusi, tačiau daug kas Apuchtino tekštą suvokia kaip tik taip. Antai vienas iš šio rinkinio autorių⁷, prisimindamas aptariamą tekštą, paklausė: *Kaip, argi ji nemirė nuo džiovos? I mano klausimą: O kodėl būtent nuo džiovos?,*

.....
 6 Manytina, kad Olios vardas Apuchtino eiléraštyje skaitytoją dėl fonetinio panašumo nukreips į *Ofeliją* iš Williamo Shakespeare'o pjesės, – abiejose kūriniuose aktuali beprotystės tema.

7 Kalbama apie straipsnių rinkinį, kuriame paskelbtas ir šis rašinys (žr. 1-ąją išnašą) – vert. past.

pasigirdo visai logiškas atsakymas: *Todėl, kad „без конца целовал бледные ножки худые“.* Palyginkime kitus pavyzdžius:

O štai aš pamenu dainą, kurią dainuodavo senelė:

*Ох, васильки, васильки,
Много мелькает их в поле.
Помню, у самой реки
Мы собирали их с Олей.
Оленька бросит цветок,
Мило головку наклонит:
«Папа, смотри, василек
Мой поплынет, не утонет».
Я ее на руки брал,
В глазки смотрел голубые
И без конца целовал
Бледные щечки худые...*

Šioje vietoje aš nenumaldomai raudodavau, nes mergaitė sunkiai sirgo ir turėjo mirti (ЖЖ 2005-1).

Pirmiausia reikia pasakyti, kad šią dainą aš išgirdau iš senelio. (Senelis mėgsta dainuoti ir dainuoja puikiai.) Girdėjau aš ją vieną kartą. Paskui aš kimšdavausi ausis ir šaukdavau: „Seneli!!! Aš juk prašiau: niekada nedainuok šitos dainos!!! (ЖЖ 2005-2).

1936 m. dainos (eilėraščio) „Niura“ tekste (beje, iš to paties albumo, kuriame buvo ir du „Vosilkų“ variantai) mergaitė taip pat miršta nuo džiovos. Čia gausu sąsajų su „Vosilkų“ tekstais, ta pati ir eilėdara – trijų pėdų daktilis, nors „Niuros“ tekstuose jis dažnai suyra:

*Нюра красива собою,
у Нюры большая коса,
но замечательно дивны
ее голубые глаза.
Глазки задумчивы были,
и ковалеры толстой
Нюрочку все окружили, –
Нюра гордилась собой.
Шапки, панамы и кепи
снимались и кланялись Нюре всегда.
Но береги, Нюра, глазки, –
глазки погубят тебя.*

*Нюра, не надо влюбляться,
 Нюра, не надо любить:
 любви ведь нельзя доверяться,
 любовь ведь не любит шутить.
 Дошли и до Нюрочки слухи,
 что милый гуляет с другой.
 Нюрочка крикнула громко
 и тут же расссталась с душой.
 Сошла и с лица ее краска,
 Нюра, взгляни на себя:
 вот, что наделали глазки, –
 выдали сами себя.
 Нюра в чахотку уж вышла,
 Нюра в постели лежит.
 Но милый про это не знает,
 что Нюрочка плачет, грустит.
 Сложила прекрасные руки
 на исхудалую грудь,
 карие очи закрыла
 и большие уже ей не вздохнуть.
 Вот уж и месяцу проходит,
 крест одинокий стоит...
 Вот уж и холод осенний,
 вот и могилка твоя...
 Спи же, моя дорогая,
 Спи, не забудь же меня.*

(Чуркина 1936)

Akivaizdu, kad folklorinei tradicijai būtinai reikia iki galo išsiaiškinti Olius likimą. Apuchtino eilėraštyje pasakotojo dukra pina vainiką ir meta jį į upę. Folkloriniame pasaulevaizdyje tai gali būti paaiškinta tik vienareikšmiškai:

Per Jonines vainikus pindavo? – Taip, pindavo vainikus, mergaitės pindavo vainikus. – Su jais burdavo, mėtydavo į upę? – Na, mėtydavo, aš jau to nežinau. Girdėt girdėjau, bet nežinau. – Rugių nelankė? – Vainikus pindavo iš geltonų žiedų, bet labiau vainikus pynė. Rugiuose būna vosilkų, žydrų vosilkų. Mėlynos tokios, žydros. Tai va, iš tų vosilkų pynė. Mergaitės pynė vainikus, eidavo pakrantėn. Iš pradžių prisiskindavo, paskui pindavo ant upės kranto. Ir mėtė, ten jau, matyt, ten jau kažkoks prietaras buvo – aš jau... nežinau aš.⁸

8 Valentina Ignatjevna Pozdniak, g. 1938 m. Lekšmoboro k., ten gyveno iki 1952 m.; iki 1973 m. gyveno Ukrainoje, o nuo 1973 m. Lekšmos k.; baigusi 5 klases (užr. RVGU Folkloro katedros eksp.).

Be to, rugiagélėmis burdavo apie meilę, o sapnuoti rugiagélės reiškė pasimatymą („Vasilkos būdavo, būrimas buvo: myli – nemyli, apspjaus – pabučiuos, priglaus prie širdies, sava pavadinis“⁹). Buvo ir iki šiol tebegyvuojā būrimo apeiga: per Jonines mergaitės meta vainiką (neretai rugiagelių) į vandenį. Svarbiausia dichotomija tokia: nuskęs – tais metais mirs / įstrigs prie kranto – ištekės. O pačios rugiagélės sietos su meilės pasimatymu. Tradicijos skleidėjo akimis, Olios rugiagelių vainiko metimas upėn būtų suvoktas kaip savo pačios likimo būrimas. Matyt, dėl to pusėje tekštų, priešingai nei Apuchtino tekste, Olios rugiagélė skėsta:

Олечка бросит цветок	Оля цветочек возьмет,
В реку, головку наклонит...	Набок головку наклонит:
«Папа, – кричит, – василек	«Мильтый, смотри, василек
Мой поплынет, не утонет?»	Твой поплынет, м о й у т о н е т...»
(Апухтин 1991, № 237)	(Саров 1980?)

Miesto dainoje vainiko pynimas turi aiškią laidotuvį semantiką:

*Сердце девушки гибель чуяло,
И веночек сплела для себя.*
(Адоњева, Герасимова 1996, № 93)

Olia mėgo ipę

Štai du ankstyvijų redakcijų variantai. Pažymėtina, kad abu iš to paties albumo (Чуркина 1936 a, 6). Vienas variantas išrašytas pirmajame puslapyje, antras – kone paskutiniame:

Все васильки, васильки, много мелькает их в поле.	Все васильки, васильки, сколько их в поле мелькало,
Помню, до самой реки мы собирали для Оли.	до самой реки мы собирали для Лели.

О ля любила реку, но чью на ней не боялась. Вспомни, она по весне с милым на лодке каталась.	Лелечка кинет цветок: «Мой поплынет, не утонет». Я ее на руки брал, глазки смотрел голубые и без конца целовал бледные щечки худые.
--	--

9 Užrašyta Pešnikovo k. 1997 m.; sapninininkas priklauso Verai Michailovna Mamontovai, g. Lazarevkajos k.; baigusi 7 klases.

Олечка бросит цветок,
к речке головку наклонит:
«Милый, смотри, василек
мой поплынет, не утонет».

Я ее на руки брал,
в глазки смотрел голубые,
губки ее целовал,
бледные ручки худые.

Как эти дни далеки,
долго ль таится я буду?
Все васильки, васильки...
Синие, синие всюду.

[Видишь,] смеются они,
слышишь, сползают по крыше.
Вот подползают ко мне,
лезут все выше и выше.

Позно, вошли, ворвались,
стали стеной между нами,
в голову так и впились,
колют ее лепесками.

Рвется вся грудь от тоски...
Папа, куда мне деваться?
Все васильки, васильки...
Как они смели смеяться?

Оля любила реку,
ночью она не боялась,
часто вечерней порой
с милым на лодке
катались.

Раз пригласил он ее,
Лелю на лодке кататься.
Оля согласна была,
нечего тут было стесняться.

Тихо отплыли они,
тихо по ветру помчались.
Оля не знала о том,
что тут опасность грозилась.

Милый тут вынял кинжал,
близко над Олей склонился.
У Оли венок из рук покатился.

Труп ее бросил в реку,
сегодня лишь дальше поплыли,
и написал на груди:
«Олю любовь загубила».

Наутро пришли рыбаки,
Олю нашли у разлива.
Надпись была на груди:
«Лелю любовь загубила».

Pirmasis variantas daug artimesnis Apuchtino eileraščiui negu antrasis tekstas, kuriame jau plėtojamas ištisas meilės konfliktas, o ne pavienės jo užuominos. Abiejose variantuose yra ketureilis, niekaip nemotyvuotas Apuchtino teksto:

Оля любила реку,
ночью она не боялась,
часто вечерней порой
с милым на лодке катались.

Kam reikalingas šis, net 21 variante esantis, intarpas? Greičiausiai tam, kad būtinai reikia realizuoti vieną bendrąją vietą – mylimosios žūtį vandenye – taip siužetinė Olios žuvimo linija būtų pagrįsta logiškai.

Rusų folkloriniuose romansuose esama kelių *bendryjų viety*, susijusių su vandeniu. Pirma, neištikimi ir palikti mylimieji žūsta ne kur kitur, o vandenyeje (antroji pagal popularumą žūtis – nuo „livorverio“, bet ji gerokai retesnė):

*Пойду я в море утоплюся,
Пускай волной меня несет.*
(Адоњева, Герасимова 1996, № 17)

*Через тя, моя малютка,
Пойду в море утоплюсь.
Долго русою косою
Трепетала по волнам.*

(Ten pat, № 22)

*Как по речке, по реке
Женский труп несется,
А на палубе матрос
Весело смеется.*

(Ten pat, № 59)

*Там, среди синия тины зеленыя,
Женское тело плывет.
Труп там плывет и о камни толкается,
Мертвые смотрят глаза.
Платье бедняги о корни цепляется,
Ветка впилась в волоса.*

(Ten pat, № 108)

Antra, įsimylėjelių porelė dažnai irstosi valtimi, dažniausiai – naktį, ir viskas paprastai baigiasi mirtimi:

*Вот причалилась лодка к берегу,
Вышла парочка в лес погулять,
<...>
Катя бедная из кустарника
Злобы, боли терпеть не могла.
И с ливорвером к милой парочке
С наведенным стволом подошла.*

(Ten pat, № 29)

*Окрасился месяцу багрянцем,
И волны бушуют у скал.
«Поедем, красотка, кататься,
Давно я тебя ожидал».*

<...>

*Меня обманул ты однажды,
Сегодня тебя провела.
И видишь, тот ножик булатный
С собой я на память взяла».
Всю ночь бушевала погода,
Всю ночь бушевала река,
Наутро приплыли два трупа
И щепки того членока.*

(Ten pat, № 33)¹⁰

Ir pagaliau – paprasčiausia žmogžudystė ant vandens iš pavydo:

*Взял красотку на колени,
Сказал: «Любишь ли меня?»
Ей уж тошно-невозможно,
Сказала: «Не люблю тебя!»
Тут моряк разгорячился,
Бросил девушку за борт.
Девка с русою косою
Трепеталась по волнам.
Трепетала, правой рученькой махала:
«Какой моряк злосчастный мой.
Нельзя и пошутить с тобой».*

(Ten pat, № 101)

LEKSINIAI VIRSMAI

Taigi, lygindami Apuchtino ir folklorinius tekstus, galime pastebeti nemažai leksinių „virsų“, palaikančių teksto folklorizaciją. Pirmasis eiléraščio ketureilis į folklorą perėjo beveik nepasikeitęs. Žinoma, archaizuotas *сбирали* tapo neutraliu *собирали*, *помниши* linkstama perdaryti į *помню*. Žodelis da, kuriuo pradedami

.....
10 Ankstesnis šios dainos variantas užrašytas 1912 m. prie Baikalo, Irkutske (žr. *Труды Восточно-Сибирского РГО*, т. 7).

pamišėlio prisiminimai, ši fragmentą jungia su ankstesne eiléraščio dalimi, o folklorinėse versijose dažnai pakeičiamas emocingesniu *ax*:

Д а, васильки, васильки...
Много мелькало их в поле...
П о м н и ш ь, до самой реки
Мы их с б и р а л и для Оли.
(Апухтин 1991, № 237)

Все васильки, васильки,
Сколько мелькает их в поле...
По м н ю, у этой реки
Мы с о б и р а л и для Оли.
(Саров 1980?)

Tėvo konfliktas su dukra romansuose yra retas reiškinys, todėl kreipinys į *tēvą* antrame ketureilyje paverčiamas kreipiniu į *mielqjį*:

Олечка бросит цветок
В реку, головку наклонит...
«П а п а, – кричит, – василек
Мой поплывет, н е у т о н е т?!»
(Ten pat)

Оля цветочек возьмет,
Набок головку наклонит:
«М и л ы й, смотри, василек,
Твой поплывет, м о й у т о н е т...»
(Ten pat)

Trečiajame ketureilyje atsiranda frazė *я ее на руки брал*. Paprastai ant rankų imamas vaikas arba sunkus ligonis. Tokia topika ne itin būdinga miesto romansui, todėl žodžių junginys *я ее на руки брал* pakeičiamas visai dėsningai – *я ее за руки брал*, ir tai iškart sukuria romansui taip reikiama užuominą apie meilini-mąsi. Bučiuoti kojas – elgesys irgi nebūdingas miesto dainai, nes apeliuoja į tėvo ir vaiko santykius, kurie folklorui visai neįdomūs. Atsiranda paaškinamų variantų: *И без конца целовал // Бледные щеки худые* (var. ...бледные губки худые (!)). Tačiau frazė *ножки ее целовал*, kuria visiškai pažodžiui nusakomas veiksmas, tam tikra prasme siejasi su sustabarėjusių žodžių junginiu *bučiuoti kojas* – ką nors garbinti, kam nors nusilenkti. Taip eilutė *След ее ног целовал* išsyk nuveda prie gimstančio meilės konflikto:

Я е е н а р у к и брал,
В глазки смотрел голубые.
Н о ж к и е е ц е л о в а л,
Бледные н о ж к и, х у д ы е.
(Ten pat)

Олю она за руки брал,
В глазки глядел голубые
И без конца у е л о в а л
Б л е д н ы е щ е к и х у д ы е.
<...>
«Я ли тебя не любил,
Я ли тобой не гордился?
С л е д т в о и х н о г у е л о в а л,
Чуть на тебе не женился.»

(Кулагина, Селиванов 1999, № 385)

Dviejų paskutinių ketureilių vaizdai tikriausiai ir provokuoja „jsiurbti“ į teksta gana apibrėžtų folklorinių klišių. *Рвется вся грудь от тоски* galime suvokti tik kaip meilės ilgesį, o štai frazė apie rugiagėles, kurios pamisėlio kliedesyje ji apsupa, *bado žiedeliais*, gali kreipti prie minties apie užbadymą durklu dėl veiksmažodžio *колоть* ('badyti') leksinio valentingumo:

Поздно! Вошли, ворвались,
Стали стеной между нами,
В голову так и в п и л и с ь,
К о л ю т ее лепестками.

Рвется вся грудь от тоски...
Боже! куда мне деваться?
(Ten pat)

Миленький в и н у л к и н ж а л
Над Оленькиной грудкой склонился
хлынула алая кровь
И синий венок покатился

(Калашникова 1980)

Милый тут в и н у л к и н ж а л,
Низко над Лелей склонился.
Лёля закрыла глаза,
Труп ее в воду свалился.

(Тюменская обл. 1995)

Apuchtino frazė *Всё васильки, васильки... Как они смеют смеяться?*, matyt, prisidėjo ir prie šedevro *Любовь не умеет смеяться* atsiradimo (4 variantai):

Всё васильки, васильки...
Как они смеют смеяться?

Любовь не умеет шутить,
Любовь не умеет смеяться.

(Филина)

* * *

Folklorinė stereotipija priveda prie to, kad semantinių valentingumų laukas susiaurinamas iki minimalaus asociacijų rinkinio, o tai irgi yra vienas iš pagrindinių folkloro ir literatūros skirtumų. Jis folklorui užtikrina palyginti stabilią tekstų transmisiją laike. Jei romanse metamas vainikas – tai tik žūtis; jei merginą kas nors bučiuoja – tai tik įsimylėjėlis, bet ne tėvas; moteriškas personažas pirmiausia bus mylimoji, kur kas rečiau – motina, ir t. t. Tai salygoja, kad Apuchtino eilėraštis „verčiamas“ į folkloro kalbą išlaikant tik „folklorinės cenzūros“ leidžiamas konotacijas.

Atsižvelgiant į neįtikėtiną „Pamisėlio“ ir kaip melodeklamacijos, ir kaip dainos iš kino filmo populiarumą nuo amžiaus pradžios iki 1920-ųjų metų, galima spėti, kad labai panašūs variantai galėjo rastis nepriklausomai vienais nuo kito, veikiami (a) tipologinių folkloro dėsnių, (b) žinomo „prototeksto“ (dainos iš kino filmo).

Idomu, kad dabar jau folklorinis „Vosilkų“ tekstas kartais suvokiamas kaip tik-rasis Apuchtino kūrinys. Antai laikraščio *Кубань* skaitytoja paprašė: „Išspausdinkite mano mamos mègstamiausią dainą „Vien tik vosilkų žiedai“. V. V. Makan, Maikopas, Chanskajos st.“ Redakcija prašymą patenkino – išspausdino folklorinį variantą, pridėjusi pastabą: „Pagal A. Apuchtino žodžius „Ach, tie vosilkų žiedai...“ (žr. Кубань 2005).

ŠALTINIAI

- ЖЖ 2005-1 – Tekstas iš interneto svetainės „Живой журнал“ (Livejournal.ru); pastaba: „От дешевки.“
- ЖЖ 2005-2 – Tekstas iš interneto svetainės „Живой журнал“ (Livejournal.ru); pastaba: „Из певенников.“
- Ивановская обл. 1978 – 801 tekstas, užrašytas 1978 m. Ivanovo sr.; publikuotas: *Песни русских поэтов, в двух томах, вступ. ст., сост., подгот. текста, биограф. справки и примеч.* В. Е. Гусева, Ленинград: Советский писатель, 1988.
- Калашникова 1980 – Tekstas iš 1980 m. albumo; publikuotas: *Русский школьный фольклор: от «вызывающих» Пиковой дамы до семейных рассказов*, сост. А. Ф. Белоусов, Москва: Научно-издательский центр „Ладомир“, р. 375.
- Костромская обл. 1992 – 54 tekstas, užrašytas 1992 m. Kostromos sr.; publikuotas: *Русский жестокий романс: сборник*, сост. В. Г. Смолицкий, Н. В. Михайлова, Москва: Государственный республиканский центр русского фольклора, 1994.
- Круль 1950 – Tekstas užrašytas apie 1950 m.; publikuotas: С. Круль. *Без тебя сиротеем и рвется душа... (лирическая повесть-исповедь)*, prieiga per internetą: <https://www.proza.ru/2005/08/04-58>.
- Кубань 2005 – *Нива Кубани*, 2005, 28 окт., № 43 (853); skyrelis „Песни для души“.
- Кушова 1932 – Lilijos Kušovos, melioracijos technikumo studentės, 1932–1933 m. sudarytas albumas (Вятка [nuo 1934 m. – Kirovas], Музей краеведения, Ф. КОМК Д. 36.932/1).
- Лекманов 1998 – Олег Лекманов. „Из девичьего песенника 70–80-х годов XX века“, *Новое литературное обозрение*, № 2 (30), prieiga per internetą: <http://magazines.russ.ru/nlo/1998/30/lek.html>.
- Пионерлагерный вариант – Prieiga per internetą: <http://www.kotjona.com/memory.htm>.
- Саров 1980? – Tekstas iš interneto svetainės „Наша дача“, prieiga per internetą: <http://dacha.wcb.ru/index.php?showtopic=5062>; pastaba prie dainos: „Когда-то в школьные времена записывали народные песни. Почти ничего, увы, не сохранилось, но этот шедевр, ИМХО, не должен быть забыт. Пели ЭТО еще до 17 года.“
- Семибратова, Родыгина – Užrašyta V. Semibratovo iš Jevdokijos Filipovnos Semibratovos, g. 1928 m. Petropavlovsko (Šugurako) k., Malmyžsko r., ir Valentinos Filipovnos Rodyginos, g. 1930 m. tame pačiame kaime.
- Тверская обл. 1990 – Užrašyta 1990 m. Tverės sr.; prieiga per internetą: <http://karavan.tver.ru-izergil/content/sado.php3>.
- Тюменская обл. 1995 – *Любимые песни*, вып. 4, Тюмень: ИПП «Тюмень», 1995, p. 78–79.
- Филина – Tekstas iš interneto svetainės „A-PESNI: песенник анархиста-подпольщика“, prieiga per internetą: <http://a-pesni.org/dvor/vasilki.php>; pastaba prie dainos: „Iššifruota Eleonoros Filinos fonograma iš kompaktinės plokštėlės *B нашу гавань заходили корабли*, вып. 1, «Восток», 2001.“

Шаев (фрагмент) – Kada tekstas užrašytas, nežinoma; paimtas iš: Анри Волохонский. *Забытые песни*, prieiga per internetą: <http://kolonna.mitin.com/archive/mj59/volohon.shtml>.

Чуркина 1936 а, 6 – 1936 м. albumas iš asmeninės T. N. Nikolajevos kolekcijos; albume yra du „Vosilkų“ variantai (rašysena skirtinga) ir tekstas, pavadintas „Niura“.

LITERATŪRA

- Адоньева Светлана Борисовна, Герасимова Наталья Михайловна (сост.) 1996. *Современная баллада и жестокий романс*, сост. С. Адоньева, Н. Герасимова, Санкт-Петербург: Издательство Ивана Лимбаха.
- Апухтин Алексей Николаевич 1991. *Полное собрание стихотворений*, Ленинград: Советский писатель.
- Босенко Валерий Иванович 2001. Старый „Сентиментальный романс“, *Киноведческие записки*, № 54, р. 285–293.
- Герман Юрий Павлович 1990. *Дорогой мой человек*, Москва: Правда.
- Гутнин Алексей Александрович 1996. „Народная и литературная баллада: судьба жанра“, in: *Поэзия западных и южных славян и их соседей: развитие поэтических жанров и образов*, Москва: Индрик, р. 74–92.
- Гусев Владимир Евгеньевич (сост.) 1988. *Песни русских поэтов*, в двух томах, вступ. ст., сост., подгот. текста, биограф. справки и примеч. В. Е. Гусева, Ленинград: Советский писатель.
- Калашникова Марина Владимировна 1998. „Альбомы детской колонии“, in: *Русский школьный фольклор: от «вызываний» Пиковой дамы до семейных рассказов*, сост. А. Ф. Белоусов, Москва: Научно-издательский центр „Ладомир“, р. 363–398.
- Кулагина Алла Васильевна, Селиванов Федор Мартынович (сост.) 1999. *Городские песни, баллады, романсы*, сост., подгот. текста и comment. А. В. Кулагиной, Ф. М. Селиванова, вступ. ст. Ф. М. Селиванова, Москва: Филол. ак. МГУ.
- Неклюдов Сергей Юрьевич 2005. „Все кирпичики да кирпичики...“, in: *Шиповник: историко-филологический сборник к 60-летию Р. Д. Тименчика*, Москва: Водолей Publishers, р. 271–303.
- Решетников Василий Васильевич 2004. *Что было – то было*, Москва: ЭКСМО, Язуа.
- Смолицкий Виктор Григорьевич, Михайлова Наталья Владимировна (сост.) 1994. *Русский жестокий романс*, сост. В. Г. Смолицкий, Н. В. Михайлова, Москва: Государственный республиканский центр русского фольклора.
- Финагин Алексей Васильевич 1927. „К вопросу об отношении художественной и бытовой песни“, in: *De musica: временник Отдела истории и теории музыки Государственного института истории искусств*, вып. 3, Ленинград: Academia, р. 62–69.
- Цивьян Юрий Гавrilovich 1992. „Текст и жест: Борис Годунов в исполнении провинциальных актеров 1910-х годов“, in: *Сборник статей к 70-летию проф. Ю. М. Лотмана*, Тарту: Тартуский университет, р. 208–225.
- Шеффнер Вадим Сергеевич 1983. *Имя для птицы, или Чаепитие на желтой веранде*, Ленинград: Советский писатель.

Iš rusų kalbos vertė Povilas Krikščiūnas

Vasiltukai

Ankstyviosios redakcijos

A. Агутин. Сумасшедший (фрагмент)	Куцюва 1932	Чуркина 1936 а	Чуркина 1936 б
Да, васильки, васильки... Много мелькало их в поле.. Помнишь, до самой реки Мы их собирали для Оли.	Все васильки, васильки, Много мелькает их в поле. Помню, до самой реки мы собирали для Лети.	Все васильки, васильки, сколько их в поле мелькало. До самой реки мы собирали для Лети.	Все васильки, васильки, сколько их в поле мелькало. До самой реки мы собирали для Лети.
Олечка бросит цветок В реку, головку наклонит... «Папа, — кричит, — василек Мой поплынет, не утонет?»	Оличка бросит цветок в реку, Наклонит головку: «Папа, — кричит, — василек Мой поплынет, не утонет?»	Оля любила реку, ночью на ней не боялась. Вспомнишь, она по весне с мильм на подке каталась.	Лепечка кинет цветок: «Мой поплывет, не утонет».
Я ее руки брал, В глазки смотрел голубые, Ножки ее целовал, Бледные ножки, худые.	Я ее на руки брал, В глазки смотрел голубые, Ручки ее целовал, Бледные ручки, худые.	Олечка бросит цветок, к речке головку наклонит: «Мильм, смотри, василек Мой поплынет, не утонет».	Я ее на руки брал, в глазки смотрел голубые, губки ее целовал, бледные ручки худые.
Как эти дни длишки... Долго ль томиться я буду? Всё васильки, васильки, Красные, желтые всюду...	Как эти дни длишки... Долго ль томиться я буду? Всё васильки, васильки... Красные, желтые всюду...	Оля любила реку, ночью она не боялась, часто вечерней порой с мильм на лодке катались.	Лето на лодке кататься. Оля согласна была, нечего тут было стесняться.

<p>Видишь, торчат на стене, Слышишь, сбегают по крыше, Вот подползают ко мне, Лезут всё выше и выше...</p> <p>Слышишь, смеются они... Боже, за что эти муки? Маша, спаси, отгони, Крепче сожми мои руки!</p> <p>Поздно! Вонши, ворвались, Стали стеной между нами, В голову так и впились, Колот ее лепестками.</p> <p>Рвется вся грудь от тоски... Боже! куда мне деваться? Всё васильки, васильки... Как они смеют смеяться?</p>	<p>Как эти дни далеки, долго ль таится я буду? Все васильки, васильки... Синие, синие всюду.</p> <p>[Видишь], смеются они, стышишь, сползают по крыше, вот подползают ко мне, лезут все выше и выше.</p> <p>Позно, ворвали, ворвались, стали стеной между нами, в голову так и впились, колот ее лепестками.</p> <p>Рвется вся грудь от тоски... Папа, куда мне деваться? Все васильки, васильки... Как они смеют смеяться?</p>	<p>Тихо отплыли они, тихо по ветру помчались. Оля не знала о том, что тут опасность грозилась.</p> <p>Малый тут вынял кинжал, близко над Олей склонился, у Оли венок из рук покатился.</p> <p>Труп ее бросил в реку, сегодня лишь дальше поплыли, и написал на груди: «Олю любовь загубила».</p> <p>Наутро пришли рыбаки, Оля нашли у разлива. Надпись была на груди: «Пелью любовь загубила».</p>
<p>Чуркина 1936, «Нюра»</p> <p>Нюра красива собою, у Нюры большая коса, но замечательно дивны ее голубые глаза. Глазки задумчивы были, и когалеры топкой Нюрочку все окружили, — Нюра гордилась собой. Шапки, панамы и кепи снимались и кланялись Нюре всегда.</p>	<p>Кутагина, Селиванов 1999, № 385</p> <p>Все васильки, васильки, Много мелькает их в поле. Помню, у самой реки Мы собирали для Оли. Оля любила реку, Ночью она не боялась, Часто по целям ногам С милым на лодке каталась. Однажды он к ней подошел И пригласил покататься.</p> <p>Коля вдруг вынул кинжал, Тихо над Олей склонился, Оля упала в реку, Веночек к ногам покатился. Тихо все было вокруг, Тихо, все спит и не дышит, Только морская вода Олечкин труп все колышет. Наутро пришли рыбаки, Оля нашли у залива,</p>	

<p>Но береги, Ниора, глазки, — глазки погубят тебя. Ниора, не надо влюбляться, Ниора, не надо любить: любви ведь неельзя доверяться, любовь ведь не любит шутить. Дошли и до Ниорочки слухи, что мильй гуляет с другой. Ниорочка крикнула тромко и тут же расстаялась с душой. Сошла и с лица ее краска, Ниора, взгляни на себя: вот, что наделали глазки, — выдали сами себя.</p>	<p>Оля согласна была, Он ей помог собираться. Тихо все было кругом, Лодочка к берегу плыла, Тихо все было вокруг — Оле опасность грозила. Оля веночек плела, Веночек плела васильковый, Коля смотрел ей в глаза, Взгляд его был невеселый. Оло он за руку брал, В глазки глядел голубые И без конца целовал Бледные щеки худые. Оло хотел он обнять, Оля ему завила:</p>	<p>«Коля, мой милый, прости, Я ведь тебя не любила». «Я ли тебя не любил, Я ли тобой не гордился? След твоих ног целовал, Чуть на тебе не женился. В жизни один только раз Я пред собой провинился...» Ты горопливо упала, Я не успел извиниться». «Коля, не мучь ты меня! Коля, зачем эти муки?» Лучше закрой мне глаза, Крепче зажми мои руки».</p>	<p>Надпись была на груди: «Оло любовь погубила, Ох, рыбаки, рыбаки, Зачем вы всю тайну открыли? Лучше бы Олин позор Волны морские скрыти!</p> <p>Оля лежит на столе, Олечки больше не будет, Спи, мой цветок голубой, Коля тебя не забудет. Оля красава была, Русые косы вились, Много из наших ребят За Олей красноткой гналися.</p> <p>Коля ее полюбил, Но ревность к сопернику была, — Тот же, кто крепко любил, Того и рука погубила. Не надо так сильно любить, Не надо так сильно влюбляться. Любовь не умеет шутить, Любовь не умеет смеяться.</p>
--	--	---	---

Olia nužudoma be jokios priežasties

<i>Kryptis 1950</i>	<i>Kostromskaja obl. 1992</i>	<i>Sarob 1980?</i>	<i>ЖЖ 2005-1</i>
<p>Все васильки, васильки, Сколько мелькает их в поле! Помню, у самой реки Их собирали для Оли.</p> <p>Оля взьмет василек, Низко головку наклонит: — Мильный, смотри, василек Твой поплынет, мой утонет!</p> <p>Мильный тут вынул кинжал, Низко над Олей склонился. Оля закрыла глаза. Венчик из рук покатился.</p> <p>Наутро пришли рыбаки. Олю нашли у залива. Надпись была на груди — «Олю любовь погубила».</p>	<p>Эх, васильки, васильки, Много мелькает вас в поле... Помню, у этой реки Мы собирали для Оли.</p> <p>Лёлечка цветик сорвет, Низко головку наклонит: «Мильный, смотри, василек, Твой поплынет, мой утонет...»</p> <p>Лёля любила реку, Лёля воды не боялась, часто вечерней порой С милым на лодке каталась.</p> <p>Лёлька все дальше неслось, Лодка сама путь открыла. Мильенький вынул кинжал, Лёле опасность грозила.</p>	<p>Все васильки, васильки, Сколько мелькает их в поле... Помню, у самой реки Их собирали для Оли.</p> <p>Оля цветочечек возьмет, Набок головку наклонит: «Мильный, гляди, василек, Твой поплынет, не потонет».</p> <p>Оля любила реку, Ночью ее не боялась, Часто по темным ночам С милым на лодке каталась.</p> <p>Оля пришла в студеную ночь Он пригласил прокатиться. Оля согласна была, Мильй помог ей сидеться.</p> <p>Бот отплыли далеко, Лодка сама их катила, Оля сидела бледна, Оленьке гибель грозила.</p>	<p>Всё васильки, васильки, Сколько растёт их там в поле... Помню, у самой реки Их собирали для Оли.</p> <p>Оля сорвёт василек, Низко головку наклонит: «Мильный, гляди, василёк Твой поплынет, не потонет».</p> <p>Оля любила реку, Ночью на ней не боялась, Часто по целям ночам С милым на лодке каталась.</p> <p>Оля Олю за рученъки брал, В глазки смотрел голубые И без конца пеловал В бледные щёчки худые.</p> <p>Наутро пришли рыбаки И Олю нашли у обрыва. Надпись была на груди: «Олю любовь погубила».</p>

	<p>Миленький Лёлю стубил, Лёля тогда замолчала. Тихо все было вокруг, Лёлю на волнах качало.</p> <p>Утром пришли рыбаки, Лёлю нашли у пролива. Надпись была на груди: «Лёлю любовь загубила»...</p>	<p>Миленький вынул кинжал, Низко над Олей склонился, Оля упала без чувств, И ручеек покатился...</p> <p>Наутро пришли рыбаки, Олю нашли у залива. Надпись была на груди: «Олю любовь погубила».</p>
--	---	---

Olia raijuokaija

<i>Тверская обл. 1990</i>	<i>Калашникова 1980</i>	<i>ЖЖ 2005-2</i>	<i>Пионерлагерный вариант</i>	<i>Шаев (фрагмент)</i>
<p>Все васильки, васильки, Сколько растёт их там в поле. Помню, у самой реки Их собирали для Оли.</p> <p>Оля сорвёт василёк, Низко головку наклонит: «Милый, гляди, василек Твой поплыёт, не потонет».</p> <p>Оля любила реку, Оля воды не боялась. Часто по целям ночам С мильм на лодке каталась.</p>	<p>Ах васильки, васильки, Сколько их выросло в поле! Вновь от заря до зари Вас собирают для Оли.</p> <p>Оля сорвёт василёк, Низко головку наклонит: «Он поплынет, поплывет, Но не утонет».</p> <p>Помню из наших парней Олю называл искунатся Оля любила его И не могла отказатьсь</p>	<p>Ах, васильки, васильки, Сколько вас выросло в поле, Помню, у самой реки Мы собирали для Оли.</p> <p>Оля красива была, Оля реки не боялась, В темную ночь она с Мильм на лодке каталась,</p> <p>Мильм ее целовал</p> <p>Мильный друг Коля пришел, С Олей хотел покататься. Оля любила реку И не смогла отказатьсь.</p> <p>Помню из наших парней Олю называл искунатся Оля любила его И не могла отказатьсь</p>	<p>Ой, васильки, васильки, Сколько вас выросло в поле, Помню, у самой реки Мы собирали для Оли.</p> <p>Оля красива была, Оля реки не боялась, В темную ночь она с Мильм на лодке каталась,</p> <p>Мильм ее целовал</p> <p>В алье губки родные: «Оля, ты любишь меня?» Оля шутя отвечала: Мильный друг Коля спросил:</p> <p>«Нет, не люблю я тебя, Быть я твоей не мечтала»,</p> <p>«Оля, ты любишь меня?» Оля смеясь отвечала: «Нет, не люблю я тебя, Быть я твоей не мечтала».</p>	<p>Он ее на руки брал, В глазки смотрел голубые И без конца целовал В бледные щечки худые.</p> <p>«Оля, ты любишь меня?» Оля смеясь отвечала: «Нет, не люблю я тебя, Быть я твоей не мечтала».</p>

И когда плыли они, И подка так быстро поплыла. Мильтый смотрел ей в глаза, Но взгляд его был невесёлый. «Оля, ты любишь меня?» Оля смеялась отвечала: «Нет, не люблю я тебя, И быть я твой не желаю!»	Оля ты любишь меня Оля шутя отвечала Нет я тебя не люблю И стать я твой не мечтала Мильтенький вынул кинжал Над Оленькиной грудкой склонился хлынула алая кровь	«Любишь меня или нелюбишь?» Оля шутя отвечала: «Я о тебе не метталась. Коля вдруг вынул кинжал, Низко над Олей склонился, Хлынула алая кровь, Веночек на землю скатился. И синий венок покатился Оля нашла рыбаки Все у того же залива Синий венок покатился.	Мильтый друг Коля спросил: «Любишь меня или нелюбишь?» Оля шутя отвечала: «Я о тебе не метталась. Коля вдруг вынул кинжал, Низко над Олей склонился, Хлынула алая кровь, Веночек на землю скатился. И синий венок покатился Оля нашла рыбаки Все у того же залива Синий венок покатился. Наутро пришли рыбаки И Оля нашли у обрыва. Надпись была на груди: «Олю любовь потубила».																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																									
<td data-bbox="2503 107 2507 9

<p>«Мильй, смотри, василек Мой поплынет и потонет». Долго ходили они, Он предложил ей кататься, А когда к речке пришли, В лодку помог ей взобраться. Лёпло он на руки брал, В глазки смотрел голубые Без конца целовал</p> <p>Алье щечки худые. «Я ли тебе не любил, Я ли тобой не гордился, След твоих ног целовал, Чуть на тебя не молился. А ты изменила меня И другому отдалася».</p> <p>Мильй тут вынул кинжал, Низко над Лёлей склонился. Лёля закрыла глаза, Труп ее в воду свалился.</p> <p>Утром пришли рыбаки, Лёло нашли у прилива, Надпись была на груди: «Лёло любовь загубила».</p> <p>Ах, рыбаки, рыбаки, Тайну вы с Лёлей открыли. Лучше бы вы, рыбаки, Труп ее в море пустили..</p>	<p>«Мильй, смотри, василек Твой поплынет, мой потонет», Оля любила его, В лодку помог ей взобраться. Ольо он на руки брал, В глазки смотрел голубые И без конца целовал</p> <p>Алье щечки худые. «Я ли тебе не любил, Я ли тобой не гордился, След твоих ног целовал, Чуть на тебя не молился. А ты изменила меня И другому отдалася».</p> <p>Мильй тут вынул кинжал, Низко над Ольей склонился. Оля закрыла глаза, Труп ее в воду свалился.</p> <p>Утром пришли рыбаки, Ольо нашли у прилива, Надпись была на груди: «Олью любовь загубила».</p> <p>Ах, рыбаки, рыбаки, Тайну вы с Лёлей открыли. Лучше бы вы, рыбаки, Труп ее в море пустили..</p>	<p>«Мильй, смотри, василек Низко головку наклонит... «Мильй, смотри, василек Вот поплынет и утонет».</p> <p>Оля любила его, Ольо реки не боялась, Часто осенней порой С мильям на лодке каталась.</p> <p>Она ее на руки брал, В глазки смотрел голубые И без конца целовал</p> <p>«Оля, ты любишь меня?» «Нет, не люблю я тебя, Быть я твоей не мечтала!»</p> <p>Мильй вынул кинжал, Низко над Ольей склонился, Хлынула аляя крови, Олин венок покатился.</p> <p>Не надо так много шутить, Не надо так много смеяться. Любовь не умеет шутить, Любовь не умеет смеяться.</p> <p>Ох, васильки, васильки... Сколько мелькает вас в поле... Помни, у самой реки Вас собирали для Оли.</p>
--	--	--

How Olya Died and Folklore Was Born

ALEXANDRA ARCHIPOVA

Summary

The subject of discussion in this article comprises the ways in which a literary piece becomes folklore. In order to elucidate this, the author discusses a poem by Aleksey Apuchtin “The Madman” written in 1890, and its folksong versions. The original story depicting a farther and his daughter perishing under suspicious circumstances turns into a story of a girl killed by her lover. In the first decades of the 20th century, this poem encountered immense popularity in Russia, including its frequent recitations under musical accompaniment and repeated screenings. Therefore, it is plausible to assume that similar folklore variants may have occurred independently, affected by typological folklore regularities, as well as by the well-known “proto-text” (songs from the movies).

If folklorization of an individual work is a purposeful process, it can be defined and even guided in a sense by the necessity of folklore as a cliché: the literary piece turns into folklore only when a certain folkloric counterpart is found for every literary motive or image. There is no other way for such literary image or motive to become folklore. This process requires changes on all the textual levels, including lexical, semantic, and pragmatic ones. The folklore stereotypization narrows the field of semantic valence to the minimum collection of associations. This makes one of the essential differences between folklore and literature, ensuring comparatively stable transmission of the folklore texts in the course of time, and granting that the poem by Apuchtin finds its way into the folklore language only bearing the connotations approved by the “folklore censorship”. Lay opinion is prone to perceive such folklorized text of *Vosilkos* (‘The Cornflowers’) as an original poem by Apuchtin.